

**“УКРАЇНСТВО В ЧУЖІЙ ПРЕСІ”:
КРИТИЧНІ АСПЕКТИ І ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ
(НА МАТЕРІАЛІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РУБРИКИ
ЧАСОПISУ *УКРАЇНСЬКА ХАТА*)**

Оксана Борис

Abstract

The creative heritage of the Kievan magazine *Ukrayinska Khata* (Eng. Ukrainian Hut) (1909–1914) has been the subject of numerous studies. It leaves a significant layer of diverse materials of its informative columns beyond the attention of scientists. Resorting to the material of the “Ukrainians in the foreign press”, the article highlights rhetorical strategies of modern literary criticism, thus opening up new perspectives for dialogue in the cross-cultural sphere.

Keywords: rhetorical strategies, modern literary criticism, Ukrainian Hut, cross-cultural perspectives.

Початок ХХ століття в українському літературному середовищі став своєрідною “лабораторією” творчого експерименту задля формування високої внутрішньої культури особистості. Західноєвропейські антипозитивістські віяння в українському літературознавстві зазнали певних корекцій, пов’язаних зі специфікою розвитку літератури, а також і нації. Координати модерного дискурсу й нової філософії мистецтва встановили літератори покоління межі століть, згуртовані навколо київського журналу *Українська Хата* (1909–1914), визначаючи його завданням “по можливості повне освітлюванне процесу ідейного, духового життя України...” (Богацький–Шаповал–Животко 1955).

Значення переломної доби початку ХХ століття в українському літературному процесі не варто недооцінювати. Творча спадщина цього періоду хоч і була об’єктом дослідження Віри Агеєвої, Тамари Гундорової, Соломії Павличко, В’ячеслава Брюховецького, Миколи Ільницького, поза увагою науковців залишився значний пласт інформаційних матеріалів часопису, які сьогодні відкривають вражаючу кількість модерних ідей і підходів. Метою нашої розвідки є аналіз інформаційних матеріалів журналу *Українська Хата*, адже надзвичайно цікавою для дослідження є характерна риса цього видання – поєднан-

ня комунікативних можливостей аналітичних та інформаційних жанрових форм.

Репрезентовані *Українською Хатою* вектори розвитку мистецького процесу в Україні, яка не була самостійною державою, пропонували напрямки активної комунікації між кількома культурними центрами першого десятиліття ХХ ст. – Києвом, Харковом, Одесою і Львовом.

Редактори й автори часопису не лише наповнювали його сторінки поезією (*Грицько Чупринка, Микола Вороний, Олександр Олесь, Максим Рильський, Павло Тичина, Михайль Семенко, а також “молодомузівці”*), прозою (*Ольга Кобилянська, Володимир Винниченко, Михайло Яцків, Гнат Хоткевич, Юрій Будяк*), драматичними творами (*Спиридон Черкасенко, Павло Богацький, Галина Журба*), а й літературно-критичними рецензіями, портретами, оглядами (*Микола Євшан, Микита Сріблянський, Іван Липа*), статтями філософського характеру (*Андрій Товкачевський*). Свої наукові студії до видання подавали *Степан Смаль-Стоцький, Зенон Кузеля, Дмитро Дорошенко*.

Модерні західні ідеї потрапляли на шпальти *Української Хати* також і через переклади художньої літератури (*Кнута Гамсуна, Моріса Метерлінка, Шарля Бодлера*), наукових праць (*Якова Вассермана, Ернста Геккеля, Фрідріха Куммера*), хоча ще донедавна дехто з інтелектуалів не вбачав необхідності таких перекладів українською мовою.

Незважаючи на тодішню суспільно-політичну ситуацію, кордони, відстані і час, хатяни намагалися “відкликатися на всі важливіші події українського і світового життя, а також на розвій мистецтва в усіх його проявах” (Богацький–Шаповал–Животко 1955). Так з’являлися інформаційні рубрики часопису – **Бібліографія** (з короткими замітками-рецензіями на літературні новинки), **Літературна хроніка** (представляла нові книжки з *України російської й України австрійської* як зазначено у підзаголовку). Особливо важливою, на нашу думку, була рубрика **Українство в чужій пресі**, що містила новини про літературні і мистецькі події, на яких зацентрували увагу газети і журнали Києва, Харкова, Одеси, Ялти, Петербурга, Львова, Кракова, Варшави, Відня, Праги, Берліна, Риму, Парижа, Стокгольма.

Формат цієї рубрики вимагав особливого жанрового оформлення і лаконічних висловлювань, позаяк дописувач виконував функ-

цію “літературного «кутюр’є»”, рекламуючи читачам факт літературного процесу (Мантуло 2008: 58). Так, “...обслуговуючи інтереси української інтелігенції” (Богацький–Шаповал–Животко 1955), орієнтуючись на адресата як мистецького гурмана, хатяни підкреслювали право читача на власну рецепцію, адже особливість жанру замітки – констатування певного факту. У звіті автор подає детальну характеристику події. І лише репортаж передбачає оцінювання події автором публікації. Такий незвичний пошук діалогу з читачем ламав стереотипи позитивістичної традиції, які “виховували” бездіяльного і пасивного реципієнта, не здатного самостійно виявляти найкращі зразки літературної творчості.

Маючи на меті представити нову книгу, дописувач рубрики часто лише анонсував її вихід, як-от: “«Наша Ніва» подає звістку, що білоруський письменник Ромуальд Земкевич перекладає на білоруську мову твори В. Стефаніка і уложив уже українсько-білоруський словарь в якому є 2000 слів”. Так автор замітки у № 3/4 за 1909 рік заохочує читача з нетерпінням очікувати виходу нової книги.

Не зважаючи на протиставлення літературних спроб початківців і здобутків досвідчених авторів в літературно-критичних студіях Миколи Євшана, рубрика **Українство в чужій пресі** однаково висвітлює і вихід у світ перекладу грузинською мовою уривка з *Послання і мертвим, і живим...* Т. Шевченка у грузинському часописі *Времена*, і публікацію у краківському літературно-науковому місячнику *Критика* серії перекладів польською мовою поезій “молодомузівців”.

У репортажах хатяни підкреслювали своє особливе ставлення до творчості улюблених авторів: “У Відні вийшов на німецькій мові том оповідань М. Коцюбинського [...]. Книжку випустило відоме німецьке видавництво Carl Konegen. Видання дуже чепурне, на гарному папері”.

Намагаючись подати цілісну картину літературного життя, докладно й усебічно розглянути ті чи інші тенденції літературного процесу, автори подавали читачам інформацію, яка б не вимагала багато часу на читання: “В румунському місячнику за 1908 р. надруковано в перекладі оповідання українського письменника М. Коцюбинського «Пе-коптьор» з передмовою про автора. Ті ж перекладчики

прохали д. Коцюбинського дозволу видати окремим томиком його оповідання з молдавського життя в перекладі на румунську мову...”

Зважаючи на необізнаність читачької аудиторії з усіма аспектами не лише літературного, а й культурного життя загалом, особливо зарубіжного, хатяни у рубриці також подавали звіти про події зі світу театру, музики, мистецтва. У № 2 *Української Хати* за 1909 рік зазначено, що музично-співочий журнал *Баян*, який виходив у Тамбові, опублікував статтю *Украинская музыка и ее представители* про Кирила Стеценка, Якова Степового й Андрія Серговського. Із рубрики № 3/4 довідуємося, що чеський щомісячник (у Празі) в кожному числі надавав місце для оголошення новинок літературного, громадського й економічного життя українців, а в одеському російському журналі *Радуга* надруковано українську п'єсу д. Земляка *Селянка*. Рубрика номера 6-го повідомляє, що у паризькому “Салоні” на виставці отримала нагороду картина “Гопак” українського художника Миколи Пимоненка. Французька критика прихильно відгукнулася про його творчість.

Синтезуючи художні та публіцистичні засоби, залучаючи інформаційні жанри – замітки, репортажі, звіти, – що характеризувалися невимушеністю і вільним компонуванням матеріалу, хатяни прагнули подати якомога більшу кількість компактного тексту про мистецькі явища у суспільно-історичному контексті, що сприяло комунікативній привабливості часопису для читачів.

Детально простудіювавши повну підбірку рубрики **Українство в чужій пресі** зауважуємо, що дописувачі особливу увагу звертали на мову, у перекладі на яку виходить той чи інший твір за кордоном. Сьогодні зайвим є заперечувати очевидний паралелізм між розвитком лінгвістичних і літературних теорій ХХ століття. Організаційну і творчу роль мови підкреслювали Ф. Ніцше та С. Маллярме. Першу найяскравішу тезу, яка окреслює значення мови у житті людини, запропонував Л. Вітгенштайн: “Межі моєї мови означають межі мого світу”. Власне матеріал рубрики дає підстави стверджувати, що домінантну роль у процесі розширення горизонтів української літератури та й культури загалом хатяни відводили саме перекладам. Подолання культурного бар'єру безпосередньо пов'язане із подоланням мовного, позаяк дозволяє сприймати «іншість»” (Ребрій 2012: 26).

У контексті численних компаративних студій Миколи Євшана про мистецтво західноєвропейського, зокрема слов'янського світу

(дослідження взаємовпливів української та польської літератур, творів Марії Конопніцької, Богдана Залеського, Болеслава Пруса та ін.), інформування читачів про переклади творів українських авторів в інших країнах відіграло не тільки просвітницьку роль, а й засвідчувало появу текстів, здатних зацікавити зарубіжних читачів, підтверджувало конкурентоспроможність української літератури серед інших національних літератур народів-сусідів (Євшан 1998). Отже, автори і редактори часопису вважали, що переклади мають передусім виконувати націєтворчу місію.

За час свого існування журнал надходив до читачів не тільки через книгарні Києва, Харкова, Полтави, Одеси, Катеринослава, Кам'янця Подільського, Петербурга, а також і Львова, Станіславова та Чернівців. Запропонована хатянами модель розгортання своєрідного діалогу фактично була засобом захисту від провінційності, ізоляваності та герметизації української культури, залучення реципієнта до глибшого розуміння значення власної літератури у її зовнішніх контактах.

На жаль, рубрика **Українство в чужій пресі** проіснувала на сторінках *Української Хати* навіть не півтора року. Та й сам часопис у 1914 році перестав виходити (заборонений із уведенням воєнного стану в Росії). Естетичні пошуки експериментаторів української літератури і літературознавчої науки перервала Перша світова війна.

Редактор і видавець часопису Павло Богацький став начальником столиці Києва за Української Народної Республіки. Згодом емігрував і став професором кафедри літературознавства Українського соціологічного інституту в Празі.

Микита Шаповал (Сріблянський) був міністром земельних справ УНР. Теж емігрував до Праги. Перед тим кілька років проживав у Будапешті.

Микола Євшан став командиром полку армії УНР і, як згодом писав у спогадах Павло Богацький: "...помер у Вінниці 32-ох літ з роду як лицар української революції" (Богацький–Шаповал–Животко 1955: 37).

Таким чином, студіюючи критичні аспекти і літературний контекст межі ХІХ–ХХ століть на матеріалі часопису *Українська Хата*, бачимо динамічний розвиток української літературознавчої науки, яка відкривала шлях для глибшого розуміння художніх процесів, більшої

розмаїтості та багатополярності, готувала поширення українського культурного впливу на контакти з іншими культурами.

Інформаційні рубрики журналу давали змогу читачам спостерігати за входженням української літератури в широкий літературний контекст, що спонукало до міжлітературного, міжкультурного діалогу. Хатяни намагалися продемонструвати, що українська культура, як і інші в складі тієї чи іншої держави, творять єдину цілість, а діалогівання національних дискурсів творить європейську культуру.

Зважаючи на те, що переклад виконує роль посередника між культурами різних народів, а також між автором і читачем, надзвичайно цікавими і корисними, на нашу думку, могли б бути дослідження перекладів іншими мовами творів українських авторів, про які йшлося на сторінках часопису у рубриці **Українство в чужій пресі**. На жаль, ще й досі маловідомим також є життєвий і творчий шлях Павла Богацького і Микити Шаповала в еміграції.

ДЖЕРЕЛА

- Українська Хата* 1909, річн. 1, № 1–2, 3/4, 5–6, 7/8, 9–10.
Українська Хата 1910, річн. 2, № 1–6, 7/8, 9–12.

ЛІТЕРАТУРА

- Богацький, П. – Шаповал, М. – Животко, А. 1955, *Українська Хата. Київ, 1909–1914: Спогади*. Нью-Йорк: Українська Громада ім. М. Шаповала в Новім Йорку.
 Євшан, М. 1998, *Критика. Літературознавство. Естетика*. Київ: Основи.
 Мантуло, Н.Б. 2008, Жанрові пріоритети журнальної критики: комунікативний аспект. *Поліграфія і видавнича справа* № 2(48), 56–61.
 Ребрій, О.В. 2012, *Сучасні концепції творчості у перекладі*. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.